

*Het familierecht is ziek.
Vele auteurs beschrijven de symptomen.
Object van hun beschouwingen zijn de ouders.
Zij verliezen uit het oog dat het familierecht de patiënt is.*

KEERPUNTEN voor het FAMILIERECHT

<http://peterprinsen.nl/keerpunten.pdf>

versie 8-3-2019

Op 7 mei 2013 werd Nederland opgeschrikt door een familiedrama. Op die dag werd het lichaam gevonden van de vader van Ruben en Julian uit Zeist. Veertien dagen later werden de lichamen van de broertjes gevonden. Een "conflicteuze echtscheiding" die zich vier jaar heeft voortgesleept, met fatale afloop.

De burgemeester van Zeist wilde meteen Jeugdzorg en Kinderbescherming aanspreken op "de begeleiding van het gezin". Het Inspectierapport beschrijft wat eraan vooraf ging:

"De moeder heeft meerdere malen bij vrijwel alle betrokken instellingen aangegeven dat zij zich zorgen maakte over de veiligheid van de kinderen bij vader. Deze signalen zijn door alle instellingen serieus genomen en onderzocht. [...] In het functioneren van de vader is door de verschillende instellingen nooit bevestiging gevonden voor deze signalen. De vader toonde zich in de contacten met de instellingen betrokken, redelijk en meewerkend".

"Waar de moeder haar angst uitsprak voor geweld of emotionele bedreiging van vader, was de vader bang dat moeder het doel had de kinderen bij hem weg te houden. Jeugdzorg- en gezondheidszorginstellingen deden onderzoek en zetten hulpverlening in gericht op het verbeteren van de samenwerking tussen ouders en hulpverlening gericht op de kinderen."

*"Het oordeel van de inspecties luidt dat de bij het gezin betrokken instellingen **voldoende** gericht zijn geweest op een veilige en gezonde ontwikkeling van de twee kinderen".*

Na de laatste politieaangifte van de moeder tegen de vader besluit de Raad tot OTS om "een stabiele, voorspelbare en rustige opvoedsituatie te creëren", door beëindiging van het co-ouderschap, met hoofdverblijf bij moeder en ééns in de twee weken omgang met vader. De Inspectie verzucht:

"Ouders moeten bereid en in staat zijn om te reflecteren op hun handelen.

Er moet "wetenschappelijk onderzoek" komen over "het doorbreken van de impasse tussen strijdende ouders".

De noodzaak van "wetenschappelijk onderzoek" spreekt mij aan. Maar de insteek van de Inspectie niet. Ik zie liever onderzoek naar "het doorbreken van de impasse van het *Familierecht*", want dáár wringt de schoen. Hieronder laat ik zien wat ik bedoel.

Had dit drama voorkomen kunnen worden? Ja, dat had gekund. Maar het vereist een viertal radicale omwentelingen in ons denken over taak en functie van het familierecht.

1 – Een copernicaanse revolutie

De insteek van de Inspectie is dus, dat ouders moeten leren "reflecteren op hun eigen handelen". Maar je kunt dit ook omkeren: de juridische en politieke professionals

- wetgever, rechters, kinderbeschermers - zouden moeten reflecteren op taak en functie van het familierecht. Dat zou een copernicaanse revolutie zijn: omkering van het subject-/objectperspectief. Daarmee bedoel ik het volgende:

Tot aan het eind van de middeleeuwen meende men dat de zon om de aarde draaide. Dat klopt ook wel, maar in 1543 draaide Copernicus het perspectief om: van de zon uit gezien kun je zeggen dat de aarde draait (om zijn eigen as). Dat heet "omkering van het subject-/objectperspectief". En met die omkering werden ineens tal van andere raadsels verklaarbaar, zoals de tot dan onbegrijpelijke planetenbewegingen. Het werd de opmaat naar de wetenschappelijke revolutie van de 16-de en 17-de eeuw.

Kiezen voor die perspectiefwisseling vergt dat we radicaal afstand nemen van oude vanzelfsprekendheden. Dat geldt ook voor het familierechtelijk denken: niet alleen de scheidende ouders, maar vooral de *professionals* moeten leren reflecteren op *hun systeem*. Dan wordt ineens de oorzaak van die impasse zichtbaar. Wat dat betekent blijkt hierna. Maar eerst moeten we nog een andere revolutie bespreken: de cognitieve wending in de psychologie.

2 - Psychologie

a. Behaviorisme

Ongeveer vanaf 1900 tot 1950 was het behaviorisme – de strikte gedragspsychologie (behaviour=gedrag) - toonaangevend. Onderzoek naar mentale (cognitieve) processen werd taboe verklaard want dat zou maar onwetenschappelijke projectie opleveren. Dat gold ook voor rationaliteit, want rationaliteit behoort ook tot het innerlijk. Uitsluitend observeerbaar gedrag als reactie op een stimulus was voorwerp van onderzoek, zoals bijvoorbeeld beloning of straf en het daaropvolgend gedrag, of gewenning. Het doel van de behavioristen was:

controle over gedrag door conditionering van hun object, de mens.

b. Cognitieve wending

In 1946 verscheen een proefschrift van de Nederlandse psycholoog Adriaan de Groot, getiteld: *"Het denken van den schaker"*. Denken is een mentaal proces. Dit leek misschien vloeken in de kerk van de behavioristen, maar het bleek de opmaat te zijn voor de z.g. '*cognitieve wending*' van de psychologie. Onderzoek naar "mentaal gedrag" (cognities), zoals angst, wanhoop, (on)zekerheid, rationaliteit en nog veel meer, was niet langer taboe. Wereldwijd bleek het een vruchtbare aanvulling op het strikte behaviorisme.

c. Huidig Familierecht is behavioristisch

Laten we met het bovenstaande in ons achterhoofd kijken naar wat de Raad voor de Kinderbescherming in de Zeister casus anno 2013 als oplossing zag:

"Een stabiele, voorspelbare en rustige opvoedsituatie te creëren"

door beëindiging van het co-ouderschap, met:

- *hoofdverblijf bij de moeder,*
- *voor vader een omgangsregeling van ééns in de twee weken.*

We herkennen hierin de behavioristische denkwereld van conditionering, waarin rationaliteit geen rol speelt, waarin geen rekening wordt gehouden met mentale gevolgen van ontreddering die ermee worden opgeroepen. Die "oplossing" was niet alleen irrationeel (partij kiezen *tegen* de coöperatieve ouder), maar betekende onbedoeld voor de moeder "gelijk krijgen" en voor de vader "degradatie": het recept voor escalatie en het *tegendeel* van een *"stabiele, voorspelbare en rustige opvoedsituatie"*.

Vader werd opgeroepen om op 7 mei 2013 zijn commentaar te geven op de Raadsbeslissing. Op die dag heeft hij zijn kinderen en zichzelf van het leven beroofd.

3 – Rechtspsychologie – Familierechtelijke Rechtsfilosofie

Rechtspsychologie is *niet* het inschakelen van een klinisch psycholoog voor het uitbrengen van advies aan rechter of raad over het belang van het kind in een bepaalde casus. Dat is klinische psychologie.

Rechtspsychologie daarentegen geeft op een hoger niveau richting aan wetgever en rechtspleger en bestudeert de psychologische 'wetmatigheden' die samenhangen met beoogde beslissingen.

Ik ben aanhanger van de volgende definitie:

Rechtspsychologie

- ziet de wet als gedragstechnologie;
- bestudeert gedrag onder invloed van de wet.

Rechtspsychologie is dan wel gericht op het gedrag van de ouders, maar het belang van het kind ligt in het verlengde daarvan. Rechtspsychologie verschaft aan het Familie- en Jeugdrecht een eigen rechtsfilosofische basis.

In de Zeister casus hebben we kunnen zien waar fixatie op het belang van het kind, met louter instrumentele aandacht voor de ouders, toe kan leiden. Artikel 3 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind ("belang van het kind is eerste overweging") schiet in de rechtspraktijk maar al te vaak zijn doel voorbij.

Hieronder noem ik een aantal thema's die ik onder rechtspsychologie wil scharen. Let op de cognitieve dimensie van elk thema:

- *Zwaard van Damocles*

Alleen ouders die *beiden* autonoom zijn ingesteld kunnen hun familierechtelijke zaken zelf regelen. Maar de ouder die liever vertrouwt op de autoriteiten sleept de andere ouder mee in een proces waarin beiden al gauw het zwaard van Damocles boven hun hoofd zien hangen: de angst om niet meer volwaardig ouder over je kinderen te zijn. "*Wat als de andere ouder teveel aan onze kinderen gaat trekken?*" "*Wordt mijn ouderschap nog wel beschermd?*" "*Behoud ik nog wel het contact met mijn kinderen?*" Het gevolg: deze ouders, daarin gevoed door hun advocaten, raken sterker en sterker gepolariseerd.

- *Prisoner's dilemma*

Met dit zwaard van Damocles plaatst het Familierecht de ouders voor een "prisoner's dilemma": Samenwerking tussen de ouders leidt tot de optimale oplossing. Daar is wederzijds vertrouwen voor nodig, maar vertrouwen vergt moed. Als moed en vertrouwen ontbreken, dan zou de overheid daarvoor rechtszekerheid voor partijen in de plaats moeten stellen (een van de fundamentele Overheidstaken in een rechtsstaat) in de vorm van strenge, onmiddellijke en rationele handhaving.

- *Handhaving zonder onderscheid*

De wet stelt in artikel 279 Sr een zware maximumstraf op onttrekking aan het gezag.

Als vader zijn kind niet terug laat gaan naar de moeder, riskeert hij zowel strafrechtelijke vervolging als onmiddellijk civielrechtelijk optreden door de sterke arm (politie): onttrekking aan het gezag is voorzien van een dubbele sanctie van rechtswege, beide sancties met het kenmerk *direct* (terugbrenging van het kind door de politie) en *paraat* (zonder rechterlijke tussenkomst). De preventieve werking van deze sancties is zeer

effectief: zelden ontvoert een vader zijn kind. Onttrekt hij zijn kind dan wordt hij waar ook ter wereld opgespoord en vervolgd.

Omgekeerd, als moeder het niet wil krijgt vader zijn kind niet meer te zien, omgangsregeling of niet. Het gevolg is er dan ook naar: moeders onttrekken op grote schaal hun kind aan de omgang met vader. De permissiviteit van de rechter is de voedingsbodem voor ouderverstoting.

- "*Maar het is toch niet in het belang van het kind indien we moeder vervolgen?*" is een veel gehoorde rechtvaardiging van dit onderscheid in handhaving. O nee? Is vader vervolgen dat dan wèl?

- "*Strafrechtelijke vervolging van de onwillige moeder verscherpt de relatie tussen de ouders*". O ja? Doet vervolging van vader dat dan niet?

- "*Maar we kunnen toch niet op al die duizenden overtredingen van de omgangsregeling wekelijks de politie afsturen?*"? Nee, natuurlijk niet. Maar als we gezag van vader net zo resoluut zouden handhaven als gezag van moeder, zou het gauw over zijn met die massale overtredingen van geldende regels en evenzo met de noodzaak tot vervolging.

- *De polarisatiespiraal*

Voor de autoriteiten (rechter, mediator, kindbeschermers) plegen ouders zich te profileren als belangrijke hechtingsfiguur voor hun kind. De zelfprofilering door de een roept een competitie-reactie bij de andere op, met een polarisatiespiraal tot gevolg en eindigend in demonisering. Dit zou van meet af aan voorkomen moeten worden door zelfprofilering onmiddellijk af te kappen als zijnde vanzelfsprekend en niet aan de orde. Rechtsplegers en onderzoekers spreken over ruziënde ouders. Zij zouden moeten bedenken dat dit kwetsend is voor die ouders die zich uitgelokt voelen door elkaar in het toernooimodel van het systeem.

De regeling inzake zorg en opvoeding van de kinderen zou een ordemaatregel moeten te zijn (alleen agendakwesties), geen verkapte maatregel van kindbescherming ("wie is de beste"). Het moralisme moet uit de procedure verdwijnen. De aanwezigheid van de Raad voor de Kinderbescherming in de rechtszaal is een verkeerd signaal aan de ouders omdat het de ouders eraan herinnert dat hun autonomie en ouderlijk gezag geen betekenis meer heeft.

- *De Belang-van-het-kind-paradox*

Het belang van het kind heet in het familierecht centraal te staan. Het blijkt dat ieder *gesprek* ten overstaan van een autoriteit over het belang van het kind dreigt te ontaarden in een *twist* over het belang van het kind. Bemoeienis van de rechter met het belang van het kind dreigt dus paradoxaal genoeg het zwaarst wegende belang van het kind – vrede tussen de ouders – te fnuiken. Zo bezien kan het debat over zorg- en omgang beter gevoerd worden uitsluitend op basis van puur (waardevrije) agendakwesties, zoals werktijden van de ouders, activiteiten van het kind enz. Gelijkwaardig ouderschap betekent in beginsel een 50/50 verdeling, met de mogelijkheid om op pragmatische gronden en met instemming van beide ouders af te wijken. Bij gebreke van overeenstemming blijft het, voor zover praktisch mogelijk, 50/50.

- *Advocatuur*

Advocaten opereren in een behavioristisch besluitvormingssysteem. Hierboven is gesteld dat dat systeem polarisatie in de hand kan werken. De advocaat die denkt het belang van zijn cliënt te verdedigen door de angsten van zijn cliënt te vertalen in een zo hard mogelijke opstelling, en die daar vervolgens een meegaande rechter mee denkt te kunnen beïnvloeden, wordt door meegaandheid van de rechter in zijn rol gesterkt.

- *Clean hands principe*

Invoering van het clean hands-principe betekent: verbod op het verlenen van rechtsbijstand door een advocaat aan een cliënt(e) die het recht in eigen hand heeft genomen zonder deugdelijke rechtvaardiging. Als sanctionering kan men denken aan ambtshalve aangifte door de rechtbank bij de Raad van Discipline tegen de advocaat, en aan kostenveroordeling. Herinvoering van het z.g. "eigen beursje" zou een effectief middel kunnen zijn.

4 - 'De markt van welzijn en geluk'.

"Vechtscheiding is booming business", aldus een rechtsgeleerde auteur enkele jaren geleden. De van nature op autonomie gerichte mens is vervallen tot heteronoom object van hulpverleners. Zeer treffend is dit tot uitdrukking gebracht door Hans Achterhuis, in 2011 uitgeroepen tot eerste Denker des Vaderlands. De titel van zijn boek *'De markt van welzijn en geluk'* (1979) laat aan duidelijkheid niets te wensen over. De spontane reactie van de Zeister burgemeester is tekenend voor het heteronome mensbeeld dat Achterhuis heeft geschetst: voor ontsparingen van mensen moeten niet de ontspoorde mensen, maar hun hulpverlenende hulpverleners ter verantwoording worden geroepen.

Rondom echtscheiding en kindbescherming is een leger van hulpverleners gegroeid. Alle (gesubsidieerde) projecten claimen de steen der wijzen gevonden te hebben.

Curatieve benadering

De marktleiders (klinisch psychologen) drukken nu hun stempel op conflict-scheidingen. Zij zien de onoplosbare conflicten als symptomen van borderline en narcistische persoonlijkheidsstoornissen, en die moeten behandeld worden. Voor het ontstaan van een conflictscheiding is het dan al te laat.

Preventieve benadering

Men kan zich afvragen of en in hoeverre de vermeende stoornissen niet gezien moeten worden als min of meer algemene persoonlijkheidstrekken, die door triggers van rechtspsychologische oorsprong tot onhanteerbare proporties zijn geëscaleerd. In die visie zouden allereerst bovengenoemde triggers de aandacht moeten krijgen, door bij de eerste signalen van eigenrichting handhavend op te treden.

Herstel van de eigen verantwoordelijkheid van ouders voor de wet is geboden. De hulpverleners en de meegaande rechter dreigen te worden gebruikt als alibi voor eigen verantwoordelijkheid.

Conclusie

In deze *legal opinion* is gesteld dat het familierecht ziek is. Het bovenstaande is een zoektocht naar een diagnose. Die diagnose is hier maar zeer summier aangegeven en zal nog onderzocht en uitgewerkt moeten worden.

Om de zieke te genezen is een omvangrijk, alle professionals omvattend programma nodig om een omwenteling van copernicaanse omvang te realiseren. Het Familierecht zal een cognitieve wending moeten ondergaan.

Om dit te realiseren en rechtspsychologisch besef door te laten dringen in alle geledingen is een studiecetrum nodig dat de gedachten verder uitwerkt en omzet in een scholingsprogramma, gericht op de gehele familierecht- en jeugdzorgketen.